

Provizoriski secinājumi un virzieni turpmākajam darbam

Salīdzinot tekstus, redzamas vietas, kur Ventspils fragments atšķiras, gan no Rīgas misāles, gan no vēlo viduslaiku Romas misālēm (piem., 1474. g. Milānā <https://archive.org/details/missaleromanumme01cath>), gan pat no agrīnajām drukātajām Vācu ordeņa misālēm. Taču pārsvarā tur atšķirīga tikai vārdu kārtība, citur ir vārdu nomaiņas, izlaidumi vai iespraudumi, kuri nemaina teksta jēgu; ir arī vietas, kur rokrakstos ir acīmredzamas pārrakstīšanās kļūdas.

Kas attiecas uz īsāko Septuagezimas lasījumu (Vēstule Korintiešiem) daudzās viduslaiku versijās, ne tikai šajā tabulā, jāņem vērā, ka perikopēm robežas noteica gan liturģiski, gan kērigmatiski apsvērumi un dažādas tradīcijas varēja nonākt pie dažādiem kompromisiem starp abiem. Visdrīzāk pāvesta komisija, gatavojot tā saukto Tridentes izdevumu (1570. g.) bija nolēmusi pagarināt perikopi līdz teikuma beigām, kam tad seko visi turpmākie Romas misāles izdevumi.

Tā kā uzkrītoša atšķirība starp Rīgas un Ventspils rokrakstiem ir darbdienu lasījumu neesamība pēdējā, tad jāskatās, kādas šajā ziņā bija dažādu reliģisko ordeņu liturģijas, tajā skaitā – Vācu/Livonijas ordeņa. Salīdzinājums ar agrīnām drukātām Vācu ordeņa misālēm (1519. g. Hāgenavā <https://books.google.lv/books?id=3-RIAAAcAAJ>; 1499. g. Nirnbergā <https://bildsuche.digitale-sammlungen.de/index.html?c=viewer&lv=1&bandnummer=bsb00032846>) parāda ievērojamu Ventspils fragmenta līdzību ar to. Abiem ir kopīga saīsinātā Septuagezimas epistulas perikope, arī svētdienu numerācija no Epifānijas (Zvaigznes dienas) oktāvas, un arī pēdējās pēcepiānijas svētdienas lūgšana (kolekta) tās konkrētajā variantā.

Visbūtiskākā līdzība ir rubrikās un dalītās perikopes (Seksagezimas epistulas lasījums) esamībā. Rubriku teksti pirms un pēc Septuagezimas formulāra gan saturiski, gan lielā mērā tekstuāli saskan ar augšminētajām Vācu ordeņa drukātajām misālēm, gan arī ar 14. gs. Vācu ordeņa rubriku kodeksu jeb notulu Liber ordinarius (LB Stuttgart, HB I 158. <https://usuarium.elte.hu/book/5696/view>, <http://digital.wlb-stuttgart.de/purl/kxp1762798131>, sk. 28.06.2025.). Turklāt rubrika tieši pirms Septuagezimas formulāra (Sciendum est ...) drukātajā misālē faktiski ir lieka, jo attiecīgā informācija ir pie katra no iepriekšējo svētdienu formulāriem, kā arī norādēs misāles ievaddaļā, – tātad tā nevarētu būt iekļauta tīri praktisku apsvērumu dēļ. Salīdzinājumam, līdzīga satura norāde Rīgas misāles marginālījā ir formulēta ļoti atšķirīgi.

Dalītās perikopes, liekas, ir ļoti reta parādība. Vācu ordeņa drukātajās misālēs dalītas ir arī dažas citas perikopes, kuras atrodas ārpus Ventspils fragmenta ietvariem. Šis sakrītības ir labs arguments, lai Ventspils fragmentus vismaz provizoriski uzskatītu par Vācu ordeņa misāles sastāvdaļu. Lai šo hipotēzi nostiprinātu (vai apgāztu), jāsalīdzina ar plašāku Viduseiropas vēlo viduslaiku liturģisko grāmatu klāstu, lai noteiktu, vai šāds rubriku stils un dalītās perikopes ir ekskluzīvas Vācu ordenim. Polijas Zinātņu akadēmijas Gdaņskas bibliotēkā atrodas 23 Vācu ordeņa viduslaiku liturģiskās grāmatas, tajā skaitā – ar dziedājumu notīm, kas ļautu identificēt arī ordenī lietoto dziedājumu melodiju īpatnības (ja tādas ir) un salīdzināt ar Ventspils fragmentā redzamo.

Atskaitot rubrikas, citas Ventspils fragmenta augstāk minētās īpatnības nav ekskluzīvas. Tā, piemēram, dalījuma zīme Seksagezimas epistulas perikopē ir atrodama arī Utrehtas misālē (Missale traiectense [Winterdeel], Museum Catharijneconvent, Utrecht (ABM h 62), <https://objects.library.uu.nl/reader/index.php?obj=1874-402780&lan=en#page//60/79/70/60797099425119707049651778539946976194.jpg/mode/1u>

p, sk. 28.06.2025.) Pēc lekcionārija struktūras spriežot, tā nav Vācu ordeņa misāle. Interesanti, ka Utrehta bija ievērojams militāro ordeņu darbības centrs, kurā atradās gan Vācu ordeņa, gan Maltas ordeņa balijas. Iespējams, ka vietējā baznīca un ordenis savā liturģijā savstarpēji ietekmējušies.

Arī pēcepifānijas svētdienu numerācijai nevis sākot no Epifānijas, bet gan tās oktāvas dienas, ir vismaz vēl vien daži precedenti. Piem., Čertsijas breviārs, kas ir 14. gs. sākuma kodekss no Anglijas (<http://www.cursus.org.uk/ms/chertsey#Cht.05061000>), kur šīs sezonas pēdējā svētdiena nosaukta *Dominica quinta post octavas epiphaniae*. Līdzīgi arī Pēčas misālē (ap 1486. g., <http://diglib.hab.de/wdb.php?dir=drucke/s-456-2f-helmst&pointer=72>).

Tajā pašā Čertsijas breviārā arī pēdējās pēcepifānijas svētdienas lūgšana (kolekta) ir tieši tāda pati kā Ventspils rokrakstā (<http://cursus.org.uk/ind/o1792?wit=Cht>). Datubāzē Usuarium ir plaši sastopams šīs lūgšanas variants (<https://usuarium.elte.hu/itemrepertory/2330/view>), kas atšķiras gan no Ventspils fragmenta, gan arī no Rīgas misāles.

Minētais datubāzes variants, kas acīmredzot ir šīs lūgšanas oriģinālvariants, atrodams Gregora sakramentārijā (sk. piem. https://la.wikisource.org/wiki/Liber_sacramentorum). Tur 6. svētdienai pēc Zvaigznes dienas (*Dominica VI post Theophaniam*) dienas lūgšana (kolekta) ir tā pati, kas 1570. g. un vēlākos Romas misāles izdevumos, bet lūgšana, kuras varianti ir dienas lūgšanas Rīgas misālē un Ventspils fragmentā, ir t.s. lūgšana pār tautu (*super populum*); tās teksts tur it šāds: “*Conserve populum tuum, Deus, et tuo nomini fac devotum, ut, divinis subjectus officiis, et temporalia viriliter et aeterna dona percipiat.*” Iespējams, ka šis “oriģinālvariants” pārrakstītājiem daudzkur Eiropā licies gramatiski neveikls, un viņi to centušies “uzlabot”. Kā, piemēram arī kādā Strasburgā ap 1503. g. drukātā misālē (<http://diglib.hab.de/inkunabeln/397-1-theol-2f/start.htm>): “*Conserve populum tuum, Deus, et tuo nomini fac devotum, ut, divinis subjectus officiis, et temporalia viriliter et aeterna dona feliciter percipiat.*” Vēl cits variants datubāzē (<https://usuarium.elte.hu/corpusorationum/815>): “*Conserve populum tuum, deus, et tuo nomini fac devotum, ut, divinis subiectus officiis, et temporalis vitae pariter et aeternae dona percipiat.*”

Papildus problēma ir tā, ka ļoti daudzās viduslaiku misālēs šai svētdienai vispār nav sava formulāra, jo tā bija nepieciešama tikai gados, kad ir ļoti vēlas Lieldienas. Citur (arī minētajās Strasburgas un Pēčas misālēs) pēdējos pēcepifānijas formulāros ir atšķirīgas lasījumu perikopes.

Jautājums, vai citas daudzās teksta variācijas ļautu precīzāk noteikt Ventspils manuskripta izcelsmi, jāskata kopumā ar Sv. Rakstu latīņu teksta variantu daudzumu un izplatību viduslaiku liturģiskajās grāmatās tieši attiecībā uz Sv. Rakstu lasījumiem (epistulu un evaņģēliju perikopes). Par to droši vien ir veikti pētījumi, bet tie jāatrod un jāstudē. Šīs meklējamās sakarības savukārt ir saistītas ar līdzās pastāvošām Sv. Rakstu latīņu versijām vispār. Viens no jaunākajiem apskatiem par šo tēmu attiecībā uz Jauno Derību ir Houghton, H. A. G. *The Latin New Testament: A Guide to its Early History, Texts, and Manuscripts*, OUP: Oxford, 2017, 400 p. (pilns teksts pieejams: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/31592>). Lasījumu tekstu atšķirības starp Ventspils fragmentu un Vācu ordeņa drukātajām misālēm varētu izskaidrot ar redakcionālo darbu, gatavojot grāmatas tekstu drukas salikumam (t.i., ja apstiprinātos izvirzītā hipotēze), vai arī ar atšķirībām starp dažādiem vienas tradīcijas rokrakstiem, turklāt nav droši zināms Ventspils fragmenta vecums.

Interesanti, ka uz pergamenta malām „kājām gaisā” redzami uzraksti vismaz divos rakstības stilos. Divi no tiem, samērā labi salasāmi tie ir 16r lappusē. Tās ir epigrammas latīņu valodā ar parakstiem “Valentin Brun” un “V. B.”, kurš ap 16. gs. vidu esot bijis Ventspils pils komtura vietnieks un pētāmajos pergamentos ievākotās grāmatas galvenais sastādītājs (sk. V. Kvaskova.

Ventspils "birģeru runas" jeb burspraken 16. –18. gadsimtā. Ventspils Muzeja raksti, VIII sēj.)
Šādu "ķēpājumu" rašanos varētu attiecināt uz laiku, kad misāle jau bija izjaukta pa lapām.
Uzrakstu atšifrēšana un tulkošana varētu būt viens no tālākajiem uzdevumiem un, iespējams,
varētu dot jaunu informāciju par pētāmo objektu.

Dr. phil-nat. un gregorisko dziedājumu pētnieks Andris Amoliņš